

FARG‘ONA VODIYSIDA SHAHAR AGLOMERATSIYALARINING RIVOJLANISHI VA ULARNING IJTIMOY-IQTISODIY AHAMIYATI.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,

FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG‘ONA DAVLAT UNIVERSITETI

TABIIY FANLAR FAKULTETI GEOGRAFIYA KAFEDRASI

Geografiya mutaxassisligi 1-kurs magistranti

Ahmadaliyev. Y.I. geografiya fanlari doktori, professor

Akbarova Zuhraxon Azimjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg‘ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining shakllanishi, rivojlanish xususiyatlari hamda ularning hududiy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning aholisi zich joylashgan, sanoat, transport, xizmat ko‘rsatish va mehnat resurslari yuqori darajada mujassamlashgan hududlaridan biri hisoblanadi. Maqolada vodiy shaharlarining o‘zaro iqtisodiy, demografik va infratuzilmaviy bog‘liqligi, shahar atrofi hududlarining kengayishi, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuvi hamda aglomeratsiyalarning aholi bandligi, ishlab chiqarish, xizmatlar sohasi va transport tizimiga ta’siri yoritiladi. Shuningdek, shahar aglomeratsiyalarini barqaror rivojlantirishda hududiy rejalashtirish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ekologik muvozanatni saqlash masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: Farg‘ona vodiysi, shahar aglomeratsiyasi, urbanizatsiya, hududiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyat, infratuzilma, aholi joylashuvi, transport tizimi, sanoat markazlari, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности формирования и развития городских агломераций в Ферганской долине, а также их социально-экономическое значение для территориального развития региона. Ферганская

долина является одним из наиболее густонаселённых и экономически активных регионов Узбекистана, где сосредоточены промышленные предприятия, транспортные узлы, трудовые ресурсы и сфера услуг. В статье анализируются демографические, экономические и инфраструктурные связи между городами долины, расширение пригородных территорий, усиление урбанизационных процессов, а также влияние агломераций на занятость населения, производство, транспортную систему и развитие сферы обслуживания. Особое внимание уделяется вопросам устойчивого развития городских агломераций, совершенствования территориального планирования, модернизации инфраструктуры и сохранения экологического баланса.

Ключевые слова: Ферганская долина, городская агломерация, урбанизация, территориальное развитие, социально-экономическое значение, инфраструктура, расселение населения, транспортная система, промышленные центры, устойчивое развитие.

Abstract: This article examines the development of urban agglomerations in the Fergana Valley and their socio-economic significance in regional development. The Fergana Valley is one of the most densely populated and economically active regions of Uzbekistan, characterized by a high concentration of industrial enterprises, transport networks, labor resources and service sectors. The article analyzes the demographic, economic and infrastructural interrelations between the cities of the valley, the expansion of suburban areas, the intensification of urbanization processes, and the impact of urban agglomerations on employment, production, services and the transport system. Particular attention is paid to the sustainable development of urban agglomerations, improvement of territorial planning, modernization of infrastructure and preservation of ecological balance.

Keywords: Fergana Valley, urban agglomeration, urbanization, regional development, socio-economic significance, infrastructure, population settlement, transport system, industrial centers, sustainable development.

KIRISH

Bugungi kunda urbanizatsiya jarayonlari dunyo mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Aholining shaharlarga intilishi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarining yirik markazlarda mujassamlashuvi, transport-kommunikatsiya tizimlarining kengayishi shaharlarning hududiy rivojlanishiga kuchli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ayniqsa, yirik shaharlar atrofida kichik va o‘rta shaharlar, shaharchalar hamda qishloq aholi punktlarining iqtisodiy va infratuzilmaviy jihatdan o‘zaro bog‘lanishi natijasida shahar aglomeratsiyalari shakllanmoqda.

Farg‘ona vodiysi O‘zbekistonning eng qadimiy, aholisi zich joylashgan va iqtisodiy faolligi yuqori hududlaridan biri hisoblanadi. Vodiy tarkibiga kiruvchi Andijon, Farg‘ona va Namangan viloyatlarida sanoat, qishloq xo‘jaligi, hunarmandchilik, savdo, transport va xizmat ko‘rsatish sohalari nisbatan rivojlangan. Aholining zich joylashuvi, mehnat resurslarining ko‘pligi, shaharlararo iqtisodiy aloqalarning kuchayishi hamda transport yo‘llarining nisbatan yaqinligi ushbu hududda shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratmoqda.

Farg‘ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining shakllanishi nafaqat shaharlarning hududiy kengayishi, balki ular o‘rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy aloqalarning chuqurlashuvi bilan ham bog‘liqdir. Yirik shaharlar atrofida joylashgan aholi punktlari sanoat korxonalarini, xizmat ko‘rsatish obyektlari, ta‘lim va sog‘liqni saqlash muassasalari, savdo markazlari hamda transport tarmoqlari orqali markaziy shaharlar bilan uzviy bog‘lanmoqda. Natijada bunday hududlarda aholi bandligi oshib, yangi ish o‘rinlari yaratilmoqda, xizmatlar bozori kengaymoqda va hududiy iqtisodiy faollik kuchaymoqda.

Shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi Farg‘ona vodiysi uchun katta ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega. Chunki aglomeratsiyalar ishlab chiqarish kuchlarini hududiy jihatdan samarali joylashtirish, mehnat resurslaridan oqilona foydalanish, transport va muhandislik infratuzilmasini yaxshilash, ichki bozorni kengaytirish hamda aholining turmush darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, aglomeratsiya jarayonlari ayrim muammolarni ham yuzaga keltiradi. Jumladan, yer resurslaridan foydalanish

bosimining ortishi, transport tirbandligi, ekologik muammolar, uy-joyga bo'lgan talabning oshishi va shahar infratuzilmasiga tushadigan yuklamaning kuchayishi shular jumlasidandir.

Mazkur maqolaning dolzarbligi shundaki, Farg'ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanish jarayonlarini o'rganish hududiy rejalashtirish, urbanizatsiyani boshqarish, infratuzilmani modernizatsiya qilish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Aglomeratsiyalarning shakllanish xususiyatlarini chuqur tahlil qilish orqali hududning mavjud salohiyatidan samarali foydalanish, shahar va qishloq hududlari o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish hamda barqaror rivojlanish yo'nalishlarini belgilash mumkin.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi Farg'ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanish xususiyatlarini tahlil qilish hamda ularning hudud ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotidagi ahamiyatini yoritishdan iborat. Maqolada shahar aglomeratsiyalarining shakllanishiga ta'sir etuvchi demografik, iqtisodiy, transport va infratuzilmaviy omillar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, aglomeratsiyalarning aholi bandligi, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish sohasi va hududiy rivojlanishga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

NATIJA VA MUHOKAMA

Farg'ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi, avvalo, aholining yuqori zichligi, shaharlararo transport aloqalarining kuchayishi, sanoat va xizmat ko'rsatish tarmoqlarining markazlashuvi bilan bog'liq. Vodiy tarkibiga kiruvchi Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari O'zbekistonning demografik jihatdan faol hududlari hisoblanadi. 2025-yil 1-iyul holatiga ko'ra Farg'ona viloyati aholisi 4 181,0 ming kishi, Andijon viloyati aholisi 3 487,9 ming kishi, Namangan viloyati aholisi esa 3 158,4 ming kishini tashkil etgan. Bu esa vodiy hududida yirik iste'mol bozori, mehnat resurslari va shaharlararo iqtisodiy aloqalar shakllanganini ko'rsatadi.

1-jadval

Farg'ona vodiysi viloyatlarida aglomeratsion rivojlanishga ta'sir etuvchi asosiy omillar.¹

¹ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi.

Viloyat	Aholi soni, ming kishi	Asosiy shahar markazlari	Aglomeratsiya rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar	Ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati
Farg'ona viloyati	4 181,0	Farg'ona, Qo'qon, Marg'ilon.	Sanoat, savdo, transport va xizmatlar tarmog'i rivojlangan.	Ish o'rinlari kengayadi, xizmatlar bozori rivojlanadi, shahar atrofi hududlari iqtisodiy faollashadi.
Andijon viloyati	3 487,9	Andijon, Asaka, Shahrixon.	Aholi zichligi yuqori, sanoat va avtomobilsozlik tarmoqlari muhim o'rin tutadi.	Mehnat resurslaridan foydalanish kuchayadi, ishlab chiqarish va logistika aloqalari rivojlanadi.
Namangan viloyati	3 158,4	Namangan, Chust, Pop.	Xizmat ko'rsatish, hunarmandchilik, sanoat va transport yo'nalishlari kengaymoqda.	Aholi bandligi oshadi, kichik biznes va servis tarmoqlari rivojlanadi.

Jadvaldan ko'rinadiki, Farg'ona vodiysida aglomeratsion jarayonlar birgina yirik shaharlar doirasida emas, balki ularning atrofidagi kichik shaharlar, shaharchalar va qishloq aholi punktlari bilan uzviy bog'liq holda rivojlanmoqda. Ayniqsa, Farg'ona–Marg'ilon–Qo'qon yo'nalishi, Andijon–Asaka–Shahrixon yo'nalishi hamda Namangan–

Chust–Pop yo‘nalishlarida shaharlararo iqtisodiy bog‘liqlik nisbatan kuchli namoyon bo‘ladi.

1-diagramma

Farg‘ona vodiysi viloyatlari aholisi, 2025-yil 1-iyul holatiga ko‘ra, ming kishi.²

Farg‘ona		4 181,0
Andijon		3 487,9
Namangan		3 158,4

Diagrammadan ko‘rinib turibdiki, Farg‘ona viloyati vodiya aholisi eng ko‘p hududlardan biri bo‘lib, bu yerda aglomeratsiya jarayonlarining rivojlanishi uchun demografik asos kuchli. Aholining ko‘pligi shahar infratuzilmasiga bo‘lgan talabni oshiradi, yangi uy-joylar, transport yo‘llari, ta‘lim, tibbiyot va savdo xizmatlari tarmoqlarini kengaytirishni talab qiladi.

Andijon viloyatida esa aglomeratsion rivojlanish ko‘proq sanoat va mehnat resurslari bilan bog‘liq. Viloyatda aholi zichligi yuqoriligi sababli yirik shahar va unga tutash hududlar o‘rtasida kundalik mehnat migratsiyasi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish aloqalari kuchayib boradi. Bu holat Andijon shahri atrofidagi hududlarning iqtisodiy faollashuviga sabab bo‘ladi.

Namangan viloyatida aglomeratsion rivojlanish xizmat ko‘rsatish sohasi, kichik biznes, hunarmandchilik va transport aloqalari bilan bog‘liq holda shakllanmoqda. Namangan shahri vodiydagi yirik urbanistik markazlardan biri sifatida atrofdagi tuman va shaharchalar uchun iqtisodiy, ma‘muriy va xizmat ko‘rsatish markazi vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, Farg‘ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi hududning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida muhim omil hisoblanadi. Aglomeratsiyalar ishlab chiqarish kuchlarini samarali joylashtirish, aholi bandligini oshirish, ichki bozorni kengaytirish va infratuzilmani rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu jarayonlarni tartibli boshqarish zarur. Chunki aholining tez o‘sishi, transport

² Milliy statistika qo‘mitasi ma‘lumotlari asosida tuzildi.

yuklamasining ortishi, ekologik muammolar va yer resurslaridan foydalanish bosimining kuchayishi kelgusida shaharsozlik siyosatini yanada takomillashtirishni talab qiladi.

XULOSA

Fargʻona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi hududning demografik, iqtisodiy va infratuzilmaviy salohiyati bilan bevosita bogʻliqdir. Vodiy tarkibiga kiruvchi Fargʻona, Andijon va Namangan viloyatlari aholining zich joylashuvi, mehnat resurslarining koʻpligi, sanoat va xizmat koʻrsatish sohaslarining rivojlanganligi bilan Oʻzbekistonning muhim urbanistik hududlaridan biri hisoblanadi. 2025-yil 1-iyul holatiga koʻra Fargʻona viloyatida 4 181,0 ming, Andijon viloyatida 3 487,9 ming, Namangan viloyatida esa 3 158,4 ming kishi istiqomat qilgani vodiya yirik demografik va iqtisodiy salohiyat mavjudligini koʻrsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Fargʻona vodiysida aglomeratsion jarayonlar yirik shaharlarning atrofida kichik shaharlar, shaharchalar va qishloq aholi punktlari bilan uzviy bogʻlanishi orqali shakllanmoqda. Fargʻona–Margʻilon–Qoʻqon, Andijon–Asaka–Shahrixon hamda Namangan–Chust–Pop yoʻnalishlari vodiya shaharlararo iqtisodiy, transport va xizmat koʻrsatish aloqalarining kuchayib borayotganini koʻrsatadi. Bu jarayonlar aholining bandligini taʼminlash, ishlab chiqarish kuchlarini hududiy jihatdan samarali joylashtirish, ichki bozorni kengaytirish va xizmatlar sohasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi Fargʻona vodiysining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ijobiy taʼsir koʻrsatmoqda. Aglomeratsiyalar sanoat, savdo, transport, taʼlim, sogʻliqni saqlash va maishiy xizmat koʻrsatish tarmoqlarining bir hududda jamlanishiga imkon beradi. Natijada markaziy shaharlar va ularning atrofida hududlar oʻrtasida mehnat, kapital, tovar va xizmatlar almashinuvi jadallashadi. Jahon banki ham Oʻzbekistonda urbanizatsiya va shaharlar oʻsishini barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida baholaydi.

Shu bilan birga, Farg‘ona vodiysida aglomeratsiya jarayonlarini tartibli boshqarish zarur. Aholi sonining ortishi, shahar hududlarining kengayishi, transport yuklamosining ko‘payishi, ekologik muammolar, yer resurslaridan foydalanish bosimining kuchayishi va muhandislik infratuzilmasiga bo‘lgan talabning oshishi kelgusida jiddiy muammolarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois shahar aglomeratsiyalarini rivojlantirishda hududiy rejalashtirish, transport infratuzilmasini yaxshilash, uy-joy qurilishini tartibga solish, sanoat zonalarini oqilona joylashtirish va ekologik muvozanatni saqlash muhim hisoblanadi.

“O‘zbekiston — 2030” strategiyasida hududlarni kompleks rivojlantirish, infratuzilmani yaxshilash, aholining yashash sharoitlarini oshirish va urbanizatsiya jarayonlarini samarali boshqarish bilan bog‘liq vazifalar belgilangan. Bu esa Farg‘ona vodiysi kabi aholisi zich va iqtisodiy faol hududlarda aglomeratsiyalarni ilmiy asosda rivojlantirish zarurligini yanada kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, Farg‘ona vodiysida shahar aglomeratsiyalarining rivojlanishi hududning ijtimoiy-iqtisodiy o‘shishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu jarayon aholi bandligini oshirish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tarmoqlarini kengaytirish, transport-kommunikatsiya aloqalarini rivojlantirish hamda shahar va qishloq hududlari o‘rtasidagi iqtisodiy bog‘liqlikni kuchaytirishga yordam beradi. Kelgusida aglomeratsiyalarni barqaror rivojlantirish uchun shaharsozlik siyosatini takomillashtirish, hududiy rejalashtirishni kuchaytirish, ekologik xavfsizlikni ta‘minlash va infratuzilmani modernizatsiya qilish asosiy ustuvor yo‘nalishlar sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF–158-son Farmoni. “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida. Lex.uz.
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Hududlar kesimida doimiy aholi soni, 2025-yil 1-iyul holati. Stat.uz.

3. World Bank. How Can Uzbekistan Leverage Urbanization as a Driver of Sustainable Development? Washington, DC: World Bank, 2021.
4. World Bank. Uzbekistan: Ferghana Valley Enterprise Development Project. Project document.
5. Asian Development Bank. Harnessing Uzbekistan's Potential of Urbanization: National Urban Assessment. Manila: ADB, 2021.
6. UN-Habitat. New Urban Agenda. United Nations Human Settlements Programme.
7. UN-Habitat. The New Urban Agenda Illustrated Handbook. United Nations Human Settlements Programme.
8. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. Hududiy statistik ma'lumotlar.
9. Namangan viloyati statistika boshqarmasi. Hududiy statistik ma'lumotlar.
10. Taraqqiyot strategiyasi markazi. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi va davlat dasturi ijrosi bo'yicha ma'lumotlar.